

Trykket i Aftenposten 11.4.2009

Kan Arne Næss hjelpe oss å løse fremtidens utfordringer?

Av Petter Mejlænder

Det gikk ikke mange dagene etter Arne Næss' død før det dukket opp formuleringer i media der den "riktige" Arne Næss ble satt opp mot den "uriktige". "Den eldre Arne Næss visket ut sporene etter den yngre," skrev for eksempel Morgenbladet fire dager før bisettelsen. Aftenpostens debattredaktør, Knut Olav Åmås, reagerte 23. januar på at "nesten alle kaller Arne Næss 'samlende'." Åmås hevdet at det å være samlende ikke "er i hans ånd", for Arne Næss "var svært opptatt av å grave kritisk i uenighet, i det som splitter." Det foreløpige høydepunktet i denne sjangeren kom da filosof Peder Anker i Aftenposten 24.2. serverte det bisarre synspunktet at forlagenes popularisering av Arne Næss er "tragisk", og at det er "uverdigg" å sitere det han sa og mente i og om alderdommen. Andre løfter Arne Næss opp på en pidestall og gjør ham til "åndshøvding". Det er like uheldig, for også en idealisering av mennesket Arne Næss kan føre til at hans verk forvitrer.

Det burde være mulig å gå inn i debatten om Arne Næss's virke uten å bruke hans ene posisjon som middel til å bryte ned de andre. Hans holdning var ikke skråsikkerhet, men skepsis, og hans mest karakteristiske standpunkt var antakelig "tja". Innenfor hans romslighet var det som regel plass til et både òg. Som filosof var han *både* samlende *og* kritisk, og det samlende trenger ikke stå i veien for det kritiske, og omvendt.

Arne Næss ønsket for eksempel å *samle* det norske folk om verdier, kunnskaper og handlinger, for eksempel i dypøkologien og saklighetslæren. Men dét la ingen demper på hans kritikk. Den argumenterende *kritikken* var et umistelig redskap for å nå frem til samling. Dermed skulle det være mulig å si

om hans posisjon at *kritikk i all overskuelig fremtid vil være et viktig redskap på vei mot en samling, som trolig aldri ville finne sin endelige form.*

Han fant feil, uholdbare påstander og kritikkverdig praksis både hos seg selv og andre. Ingen ble hindret i å avdekke motsigelser i hans livsverk. Tvert imot: Han visste at paradoksene var der, og han likte kritikk.

Arne Næss så på mennesket som et dynamisk fenomen. Han fant derfor interessante fenomener i alle aldre og i alle situasjoner, og var slett ingen tilhenger av absolutte sannheter.

Derfor blir det meningsløst om vi skulle debattere om det hadde vært best for hans filosofi om han hadde forholdt seg taus etter en viss alder. Det blir omtrent det samme som å hevde at alderdommen er noe umenneskelig. ”Mennesket er noe som kontinuerlig blir til,” sa Arne Næss. Peder Anker har åpenbart ikke forstått dette etter som han mener gamle som ”mister kontroll over egen dømmekraft” bør bringes til taushet. Lenger vekk fra Arne Næss skulle det være vanskelig å komme.

Den gaven Arne Næss har lagt igjen til oss, er så omfattende at det er få av oss, om noen, som kan klare å overskue den. Også av den grunn bør vi unnlate å støpe ham inn i én form.

La oss følge hans stridslyst med like stor begeistring som hans vennlighet. Vi bør til og med forsøke å følge dem samtidig, slik han selv ofte gjorde.

De aller fleste som slapp Arne Næss inn i sitt hjerte opplevde at hans uhøytidelighet ikke sto i veien for hans klokskap. Mange vil vel til og med mene at hans utemmethet gjorde ham mer menneskelig enn andre.

Arven Arne Næss har lagt igjen etter seg, enten det dreier seg om aktivismen, sakligheten, spørrelysten eller kjærligheten til naturen, tilhører nå hele den tenkende verden. Hans utvalgte verker ble for knappe fire år siden gitt ut på engelsk i ti bind (*Selected Works of Arne Næss*).

Det er altså ikke bare Norge som inspireres og provoseres av hans livsverk og vesen. Det vitner nekrologer i *The Guardian*, *The New York Times* og andre aviser og tidsskrifter over hele verden om.

Hans bibliografi rommer i dag over 1400 registreringer. Googler vi ”næss deep ecology” får vi nærmere 100.000 svar, og ”næss filosofen død” mer enn det seksdobbelte!

Når vi vet at hans nysgjerrighet førte ham i nær sagt alle retninger blir det ikke lettere å sammenfatte ham. Heller ikke når tenkeren, som krevde samsvar mellom erkjennelse og praksis, selv rett som det var handlet i strid med sine normer. Som han selv så ofte påpekte: Han var ikke mer enn et menneske.

Derfor mener jeg vi bør vise respekt for helheten. Det er ikke nødvendig å trække *ned* den ene delen av ham for å løfte den andre *opp*. Den delen vi har forkjærlighet for blir ikke mindre om det finnes hundre andre vesentligheter ved hans etterlatte impulser.

Som Arne Næss sa: Vi bør alle finne vår filosofi, og gå vår vei. Enighet er ikke løsningen, snarere toleranse for uenighet. Immanuel Kant sa: ”Knel ikke for noen, for idealet er inni dere.” Den formuleringen likte Arne Næss.

Min innfallsvinkel begynte med fagfilosofien, men har, fordi jeg var mye sammen med Arne Næss de senere årene, funnet et sterkt feste i hans vesen, hans smilende livskunst og hans tro på verdien av *hele* mennesket. Dessuten gjorde hans mangel på arroganse og selvhøytidelighet noe med dem som ble rammet av den.

Arne Næss gled nærmest ubemerket fra lek til alvor, liksom det banale i hans tekster ofte viste seg å romme vesentligheter. Disse tilsynelatende motsetningene var gjerne to sider av samme sak.

Et biografisk utgangspunkt gjør veien kort til logikken, spinozismen, dypøkologien, gandhismen, moralfilosofien og andre grener av hans filosofi. Jeg våger den påstanden at det nesten ikke finnes den personlige impulsen hos ham som ikke på ett eller annet vis kan knyttes til hans faglige tenkning.

Timoteiismen, possibilismen og fjelltankene er preget av den samme filosofiske utfoldelsen som kjennetegner hans vitenskapelige tekster. Arne var hel, selv om han sprikte. Eller; han var hel fordi han forsto sin splittethet. Hans tanker og selvforståelse bygger tross alt på omfattende selvkritikk og grundig selvanalyse, blant annet gjennom nærmere tre hundre timers psykoanalyse i Wien.

Om forholdet til faren sa han: ”Jeg var glad for at jeg ikke hadde en far ... Jeg nøt friheten ved at han ikke var der.” Han mente altså at tapet av faren ikke var begrensende, men tvert imot en styrke. Dét er oppsiktsvekkende og originalt, og det virker til og med troverdig. Tapet av barnepiken Mina derimot forherdet ham, fordi hun var hans store barndomskjærlighet. Savnet av henne fulgte ham livet ut. Uten farens fravær og Minas nærvær ville trolig hans filosofi sett annerledes ut.

”Jeg brøt alle reglene,” sa han om sin professorgjerning. Han mente han profitterte på det både menneskelig og faglig. I dag er det viktig å slå fast at Arne Næss, kanskje nettopp av den grunn, fortsatt er aktuell og vil være det i lang tid fremover.

Før flere purister og epigoner får kvasset blyantene til intern strid, før den ene fløyen støper sine bautaer og den andre forsøker å rive dem ned, før ”den rare mannen” slippes løs på ”den intelligente filosofen”, ja før hans kritikkverdige handlinger settes opp mot hans rosverdige tanker, kan vi utsette oss for følgende test:

Hvordan ville vi reagert om vi var i Guttorm Fløistads bukser den gang Arne Næss testet hans kandidatur som vitenskapelig assistent? Professoren serverte suppe og lot en av rottene sine tasse rundt på bordet. Da den oppdaget Fløistads tallerken, klatret den opp og tok seg til rette. Selv ikke da halen gled ned i suppen leet professoren på øyelokket. Han var nemlig interessert i kandidatens personlighet, ikke rottas.

Her kommer vi tett på Arne Næss's hemningsløse karakter. Hvis vi ikke er åpne for den, kan det være vanskelig å forstå hans tanker. Vi blir hengende fast i våre egne tankespor og overvurderer egen dømmekraft.

Jeg tror barn og unge har mye av den fleksibiliteten som skal til for å forstå Arne Næss og betydningen av hans kreative livsbejelse, kritiske tenkemåte og moralske naturfilosofi.

Regjeringen finansierte hans gravferd. Vi må ikke la ham bli liggende, men, billedlig talt, få ham opp og i arbeid, for fremtiden trenger ham. Han har mye å lære kommende generasjoner om toleranse, selvkritikk og tenkningens utfordringer -- og om menneskets plass og rolle på vår vesle klode. Hvorfor ikke starte med å lukke opp dørene for hans lekne ånd allerede i barnehagen og grunnskolen? Det ville styrket vår evne til å løse fremtidens utfordringer.

Kilder: David Rothenberg: *Arne Næss - gjør det vondt å tenke?*
Arne Næss og Inga Bostad: *Inn i filosofien – Arne Næss' ungdomsår*
Petter Mejlænder: *Wenche Foss og Arne Næss – Nærkontakt*
Samtale med professor Guttorm Fløistad